

واکوی دلایل و پیامدهای ناشی از سکوت دانشجویان در کلاس درس

مریم سادات قریشی خوراسگانی^{۱*}، محسن نظرزاده زارع^۲، مریم حیدری^۳

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی دلایل و پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس درس بود؛ بنابراین، از رویکرد کیفی و روش داده‌بنیاد از نوع اکتشافی بهره گرفته شد. جامعه هدف، دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری معیاری (دارای دست کم یک سال تجربه زیسته در دانشگاه و تجربه سکوت کلاسی در برابر سؤال‌های استاد در کلاس درس) و با در نظر گرفتن اشیاع نظری در یافته‌ها، تعداد ۲۵ نفر از آنها به‌عنوان مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختارمند استفاده شد. تحلیل داده‌های پژوهش نیز به روش تحلیل محتوا در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. برای اعتباربخشی یافته‌های پژوهش، از دو روش بررسی توسط مشارکت‌کنندگان و بررسی توسط همکاران استفاده شد. بدین‌صورت که در روش بررسی توسط مشارکت‌کنندگان؛ مصاحبه‌کننده پس از اتمام هر مصاحبه، برداشت کلی خود را از صحبت‌های مصاحبه‌شونده بیان نموده و تأیید یا اصلاح مصاحبه‌شونده، دریافت شد. در روش بررسی توسط همکاران نیز، پژوهشگران پس از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، یافته‌ها را در اختیار دو نفر از همکاران باتجربه در زمینه تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی قرار داده و داده‌ها تأیید شد. یافته‌ها نشان داد، عوامل و پیامدهای مربوط به سکوت دانشجویان در کلاس درس را می‌توان در قالب شش عامل و پیامد از جمله؛ عوامل مربوط استاد، دانشجو و سازمان، همچنین پیامدهای مربوط به استاد، دانشجو و سازمان برشمرد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۷

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی

سکوت دانشجویان، کلاس درس، دلایل، پیامدها

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران،

ایران

۲. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ملایر، ملایر، ایران

۳. کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، گروه مدیریت آموزشی و برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه

الزهراء(س)، تهران، ایران

مقدمه

زبان گفتاری یکی از ویژگی‌های ارتباطی انسان است که برای هر جامعه‌ای ضروری است؛ چراکه بدون ارتباطات هیچ جامعه‌ای وجود نخواهد داشت. به طوری که (توماس مان^۱، ۱۹۲۴، به نقل از هایوارد^۲، ۲۰۱۲) بر این باور است که زبان گفتاری به منزله خود تمدن است. با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد زبان گفتاری، سکوت به چه معناست؟ در پاسخ می‌توان گفت، سکوت به عنوان بخشی از ارتباطات غیرکلامی محسوب می‌شود و پدیده‌ای است که باید رمزگشایی و به طور دقیق به کار گرفته شود (شان^۳، ۲۰۲۰). بر این اساس، تعاریف سکوت بسته به چهارچوب‌های نظری و روش‌های مطالعه آن بسیار متفاوت است. در بسیاری از لغت‌نامه‌ها، سکوت به معنای عدم وجود صدا یا امتناع از صحبت کردن در حالت انتظار تعریف شده است (مین^۴، ۲۰۱۶). تکین و آگمچی^۵ (۲۰۱۸) معتقدند سکوت عملی است که در آن فرد به طور هدفمند از بروز عقاید، دانش و ایده‌هایش امتناع می‌کند. وایت و اسمیت^۶ (۱۹۹۶) سکوت را به معنی فقدان گفتار به جای تفکر تعریف کرده‌اند که به نداشتن مشارکت یا محدودیت در تعامل اشاره دارد. (بوساکی^۷، ۲۰۰۵، به نقل از ژویان، ۲۰۱۶) نیز، تعاریف متنوعی از سکوت ارائه نموده است. وی معتقد است سکوت به معنی رد کردن، ترس از ارزیابی اجتماعی، احساس نامرئی بودن، ابراز بی‌علاقگی اجتماعی و درگیری‌های ذهنی شدید است. تعریف بوساکی از سکوت مؤید آن است که سکوت نه تنها شامل محتوای اجتماعی فراوان است، بلکه برخی از مفاهیم فرهنگی خاص و روان‌شناسی اجتماعی با ویژگی‌های ملی را نیز به همراه دارد. بیلمز^۸ (۱۹۹۷) سکوت را چیزی می‌داند که انتظار می‌رود به صورت شفاهی بیان شود، اما بیان نمی‌شود. (کورزان^۹، ۱۹۹۷ به نقل از ونگ و موسکال^{۱۰}، ۲۰۱۹)، انواع سکوت را در بسترهای مختلف، در دو نوع سکوت عمدی و ناخواسته خلاصه نموده است. سکوت عمدی معمولاً راهبردی آگاهانه برای کنار آمدن با یک شرایط خاص است، در حالی که سکوت ناخواسته اغلب با ناامیدی و خجالت توصیف می‌شود؛ بنابراین بر اساس تعاریف پیش گفته، سکوت نه تنها به معنی بی‌صدایی، بلکه بخشی از ارتباط را نیز تشکیل می‌دهد. در حقیقت سکوت در جایی ایجاد می‌شود که بین انتظارات و واقعیت تعارضی وجود داشته باشد.

1. Thomas Mann
2. Hayward
3. Shan
4. Min
5. Tekin & Akgemci
6. White & Smith,
7. Bosacki
8. Bilmes
9. Kurzon
10. Wang & Moskal

پدیده سکوت به نوعی در همه سازمان‌ها رخ می‌دهد. سازمان دانشگاه و متعاقب آن کلاس‌های درسی دانشگاه نیز از این قاعده مستثنا نیستند؛ به طوری که سکوت تبدیل به پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر در کلاس‌های درس شده است؛ چراکه تدریس کلاسی، فعالیتی است که استادان و دانشجویان در آن درگیر می‌شوند و سکوت پدیده‌ای رایج در آن قلمداد می‌شود (شان، ۲۰۲۰). همچنین، استادان دریافته‌اند که برخی از دانشجویان به دلیل اعتماد به توضیحات استاد، در کلاس بسیار منفعل عمل می‌کنند. درحالی‌که دانشجویان دیگر، حتی اگر استاد آنها را تشویق کند، حاضر به بیان عقاید خود در کلاس نیستند؛ بنابراین، سکوت دانشجویان یک پدیده رایج تلقی می‌شود که در بسیاری از کلاس‌های درسی وجود دارد (مین، ۲۰۱۶). بر این اساس، منظور از سکوت کلاسی چیست؟

(ناکان^۱، ۲۰۰۲ به نقل از پراناستی^۲، ۲۰۱۳) معتقد است، سکوت کلاسی به معنای مقاومت در برابر مشارکت در تعاملات کلاسی است. به عبارت دیگر، در محیط کلاسی، سکوت معمولاً به عنوان پاسخ منفی دانشجویان به استاد در نظر گرفته می‌شود. تنگ^۳ (۲۰۰۹) معتقد است سکوت کلاسی دانشجویان، حالات روانی و رفتاری است تا از این طریق، بی تفاوتی خود را نسبت به محتوا و مطالب آموزشی نشان دهند.

در مجموع، سکوت کلاسی یک مشکل ارتباطی است که از ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری تشکیل شده و از این باور نشئت می‌گیرد که شخص بهتر است سکوت کند تا اینکه وارد مخاطره نابخردانه‌ای شود (ون توین^۴، ۲۰۱۸). بر این اساس، گاهی سکوت یک ضرورت در کلاس درس محسوب می‌شود. برای نمونه، وقتی استاد یک سؤال را در کلاس مطرح می‌کند، دانشجو نیاز به زمانی برای فکر کردن و آماده شدن برای پاسخ دارد؛ بنابراین، این نوع سکوت برای دانشجویان لازم و مهم است؛ اما در اغلب اوقات سکوت در کلاس درس ناخوشایند است؛ چراکه معمولاً وقتی اتفاق می‌افتد که اصلاً انتظار نمی‌رود. برای نمونه، هنگامی که استاد از دانشجویان می‌خواهد به برخی از سؤال‌های او پاسخ دهند، ولی فقط چند دانشجو به سؤال وی پاسخ داده و یا اصلاً کسی پاسخ نمی‌دهد (مین، ۲۰۱۶)؛ از این رو، باید بین سکوت کلاسی تفاوت و تفکیک قائل شویم. بر اساس میزان تفاوت در اثربخشی سکوت کلاسی، سکوت را می‌توان به دو نوع سکوت مثبت و منفی دسته‌بندی کرد. سکوت مثبت به حالتی گفته می‌شود که در آن با اینکه کلمه یا کلماتی ردوبدل نمی‌شود، ولی چیز جدیدی ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر، سکوت مثبت زمانی اتفاق می‌افتد که نمی‌توان کلمات مناسبی پیدا کرد. به همین دلیل است که جاورسکی^۵ سکوت مثبت را به عنوان

1. Nakane
2. Pranasti
3. Teng
4. Van Tuyen
5. Jaworski

یک منبع گفت‌وگوی غنی و رسا توصیف کرده است. در کلاس درس نیز سکوت مثبت به حالتی گفته می‌شود که در آن دانشجویان بعد از سؤال استاد شروع به فکر کردن می‌کنند. در مقابل سکوت منفی به حالتی گفته می‌شود که فضا را پر می‌کند؛ چراکه که هیچ احساسی برای ایجاد یک گفتمان مشترک وجود ندارد. در کلاس درس نیز سکوت منفی به حالتی گفته می‌شود که در آن دانشجویان هیچ علاقه، توجه و مشارکتی در فرایند یاددهی-یادگیری ندارند (تینگ، ۲۰۰۹؛ هایوارد، ۲۰۱۲؛ ژویان، ۲۰۱۶).

بر اساس آنچه گفته شد، سکوت کلاسی، بالاحص سکوت منفی باعث می‌شود فضای کلاسی خسته‌کننده شود و تأثیرات مخربی بر تعاملات استاد و دانشجویان و فرایند یاددهی-یادگیری خواهد داشت (مین، ۲۰۱۶). از این رو، بیلمز (۱۹۹۷)، سکوت کلاسی را نوعی رفتار خاموش برای جلوگیری از یادگیری قلمداد می‌کند. اگرچه در زمینه سکوت کلاسی پژوهش‌های اندکی صورت گرفته است. باین‌همه، پژوهش‌های انجام‌شده نیز تأییدی بر این ادعاست که سکوت می‌تواند تأثیر ناگواری بر فرایند یاددهی-یادگیری داشته باشد. پژوهش‌شان (۲۰۲۰) حاکی از آن است که عواملی مانند انگیزه یادگیری دانشجویان، مهارت زبانی، شخصیت، مواد آموزشی و روش تدریس می‌توانند منجر به ایجاد سکوت کلاسی شوند. ونگ و موسکال (۲۰۱۹) نیز عوامل زبانی و فرهنگی را به‌عنوان عوامل مؤثر بر سکوت کلاسی مطرح کردند. همچنین آریپین و اوامام^۱ (۲۰۱۹) خجالتی بودن، تنبلی، ترس و ناآگاهی را از جمله دلایل سکوت کلاسی دانشجویان برشمردند.

با توجه به نتایج مطالعات یادشده و با تأکید بر اینکه سکوت از نوع منفی مانعی برای تعامل استاد و دانشجویان در کلاس محسوب می‌شود که افزون بر ایجاد خلل در دستیابی به اهداف تدریس، برای پرورش توانایی گفتاری دانشجویان نیز مضر است. از این رو، پژوهش حاضر در پی یافتن پاسخی برای این سؤال‌هاست که؛ دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس و پیامدهای ناشی از آن کدام‌اند؟

مبانی نظری

سکوت کلاسی

در بسیاری از مکان‌ها، مثل بیمارستان‌ها، موزه‌ها، گالری‌ها، سکوت به‌عنوان یک هنجار در نظر گرفته می‌شود و امری عادی است. باین‌حال، در برخی مکان‌ها از جمله کلاس درس این سکوت می‌تواند پدیده‌ای منفی قلمداد شود (جاورسکی و ساچدف، ۱۹۹۸). چراکه در فرایند یاددهی-یادگیری تعامل نقش مهمی را در دستیابی به اهداف یادگیری ایفا می‌کند و این تعامل در نتیجه گفت‌وگو و مشارکت فعال بین مدرس و فراگیر در کلاس درس ایجاد می‌شود (محمودی، فتحی آذر و اسفندیاری، ۱۳۸۸)؛ بنابراین، فقدان گفت‌وگو می‌تواند باعث کاهش تعاملات و متعاقب آن

ایجاد پدیده سکوت کلاسی شود. سکوت کلاسی را می‌توان به‌عنوان مشارکت نکردن فراگیران در فرایند یاددهی-یادگیری تعریف کرد (عباسی و همکاران، ۱۳۹۹). به‌عبارت دیگر، سکوت کلاسی به این پدیده اشاره دارد که بعد از اینکه مدرس سؤال‌های خود را مطرح می‌کند، هیچ پاسخی از طرف فراگیران دریافت نمی‌کند. افزون بر این، وقتی که مدرس برای بحث در خصوص مباحث درسی به فراگیران فرصت می‌دهد، اغلب فراگیران تمایلی به صحبت کردن و بیان عقایدشان ندارند و منجر به سکوت کلاسی می‌شود. گاهی نیز فراگیران احساس سردرگمی در مباحث آموزشی دارند و ترجیح می‌دهند که سکوت کنند تا اینکه دست خود را بالا برده و در بحث کلاسی شرکت کنند (ژویان، ۲۰۱۶)؛ بنابراین سکوت کلاسی می‌تواند دامنه گسترده‌ای را در برگیرد. این سکوت می‌تواند به‌صورت امتناع از اظهار نظر، امتناع از شرکت در مباحث کلاسی، پاسخ ندادن به سؤال‌های مدرس و نیز نپرسیدن از مدرس، نمایان شود (عباسی و همکاران، ۱۳۹۹). در مجموع سکوت کلاسی به‌عنوان یک پدیده بسیار معمول در کلاس درس می‌تواند مانعی مهم در فرایند یاددهی-یادگیری محسوب شود.

پیشینه تجربی پژوهش

واکوی دلایل سکوت کلاسی، مستلزم مرور پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و خارجی در زمینه مورد مطالعه است. از این‌رو، در این بخش به تعدادی از پژوهش‌های انجام‌شده می‌پردازیم. مطالعات عباسی و همکاران (۱۳۹۹)، در بررسی «تأثیر آموزش گروهی مهارت‌های اجتماعی بر رفتار سکوت کلاسی» مؤید آن است که عوامل زمینه‌ساز پدیده سکوت کلاسی شامل ترس و اضطراب از ارزیابی اجتماعی، نشانه رد، بی‌علاقگی اجتماعی و درگیری‌های ذهنی شدید می‌شود. همچنین آنها ادعان داشتند که فراگیران به هر دلیلی اقدام به سکوت کنند، سکوت آنها می‌تواند تأثیر منفی بر فرایند یاددهی-یادگیری داشته باشد. نتایج پژوهش عربان، رومیان و سپهوند (۱۳۹۷)، در «شناسایی چرایی رفتار سکوت کلاسی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر خرم‌آباد» بیانگر آن است که مهارت‌های اجتماعی، ضعف‌های شخصیتی، ویژگی‌های شخصیتی، ویژگی‌های جسمی، عوامل خانوادگی، گروه همسالان و همین‌طور معلمان از عوامل تأثیرگذار بر سکوت کلاسی هستند. بهنام‌فر و ضامنی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «شناسایی تأثیر ساخت شناختی بر سکوت کلاسی دانشجویان» دریافتند که غنای ساخت‌شناختی فراگیران در میزان مشارکت آنها در کلاس درس و یا بروز رفتار سکوت کلاسی تأثیرگذار است. نتایج مطالعات بهنام‌فر، ضامنی و عنایتی (۱۳۹۴) نیز در بررسی «تأثیر عدم رضایت از رشته تحصیلی بر رفتار سکوت کلاسی» نشان می‌دهد هنگامی که انگیزه یادگیری محتوای آموزشی رشته تحصیلی مربوطه در بین دانشجویان وجود نداشته باشد، آنها با کلاس درس ارتباط برقرار نمی‌کنند و این تصور به مشارکت نکردن در کلاس درس و رفتار سکوت خواهد انجامید.

شان (۲۰۲۰) در بررسی «سکوت کلاسی در کلاس‌های کالج‌های انگلیسی کشور چین» دریافت که عواملی مانند انگیزه یادگیری دانشجویان، مهارت زبانی، شخصیت، مواد آموزشی و روش تدریس می‌توانند منجر به ایجاد سکوت کلاسی شوند. نتایج مطالعات ونگ و موسکال (۲۰۱۹) با عنوان «مشکلات سکوت در کلاس‌های بین فرهنگی دانشگاه‌های انگلستان» مؤید آن است، عوامل زبانی و فرهنگی بر میزان سکوت کلاسی دانشجویان تأثیر دارد. همچنین، دانشجویانی که سکوت عمدی را در کلاس انتخاب می‌کنند، آن را به‌عنوان یک رفتار عادی و قابل قبول قلمداد می‌نمایند، درحالی‌که دانشجویانی که ناخواسته سکوت می‌کنند، مشارکت کلامی را یک موقعیت چالش‌برانگیز می‌دانند. نتایج پژوهش آریپین و اوامام (۲۰۱۹) در بررسی «دلایل کم‌حرفی و سکوت دانشجویان در فعالیت‌های گفتاری در کلاس‌های زبان انگلیسی» نشان داد که دلایل سکوت دانشجویان به خجالتی بودن، تبلی، ترس و ناآگاهی آنها برمی‌گردد. ون توین (۲۰۱۸) در بررسی «عوامل مؤثر بر سکوت کلاسی دانشجویان» دریافت، دلایل سکوت دانشجویان می‌تواند ناشی از عدم اعتماد به نفس، تفاوت در اعتقادات فرهنگی و شخصی، فاصله قدرت بین دانشجو و استاد باشد. ژویان (۲۰۱۶) در پژوهشی «عوامل ایجاد پدیده سکوت کلاسی» را در سه دسته، عوامل دانشجویی، عوامل مربوط به معلم و عوامل فرهنگی ارائه نموده است. سو و گو^۱ (۲۰۱۳) نیز در بررسی «سکوت دانشجویان در کلاس‌های انگلیسی به‌عنوان زبان دوم» دریافت، اضطراب و مهارت کم، به‌عنوان دو عامل مهم سکوت دانشجویان قلمداد می‌شوند.

با نگاهی به پیشینه پژوهش می‌توان دریافت، علیرغم انجام پژوهش‌های متعددی در خصوص سکوت کلاسی، اما پژوهش‌های یادشده بیشتر بر روی عوامل تأثیرگذار در سکوت کلاسی تأکید داشتند. این در حالی است که سکوت کلاسی می‌تواند هم جنبه مثبت و هم منفی داشته باشد؛ بنابراین بر اساس جست‌وجوی انجام‌شده، پژوهشی در خصوص دلایل سکوت دانشجویان و پیامدهای ناشی از آن در کلاس درس، یافت نشد. از این رو، خلأ انجام پژوهش حاضر احساس و به آن مهم پرداخته شد.

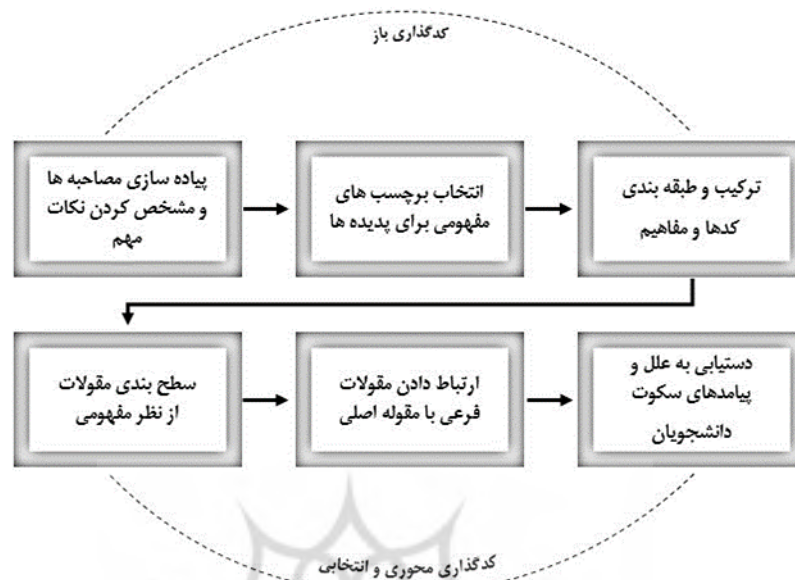
سؤال‌های پژوهش

بر اساس اهداف پژوهش، سؤال‌های پژوهش بدین شرح مطرح می‌شوند؛

۱. دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس کدام‌اند؟
۲. پیامدهای ناشی از سکوت دانشجویان در کلاس درس کدام‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ رویکرد، کیفی و به روش اکتشافی از نوع نظریه داده‌بنیاد انجام شده است؛ چراکه به دنبال مطالعه دقیق دلایل پدیده سکوت کلاسی و پیامدهای ناشی از آن بودیم. جامعه پژوهش شامل دانشجویان مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بود. به منظور انتخاب شرکت‌کنندگان از روش نمونه‌گیری معیاری (دارای حداقل یک سال تجربه زیسته در دانشگاه و تجربه سکوت کلاسی در برابر سؤال‌های استاد در کلاس درس) و برای گردآوری داده‌ها، از ابزار مصاحبه عمیق نیمه‌ساختارمند استفاده شد. بدین ترتیب تا رسیدن به اشباع نظری در یافته‌ها، مجموعاً با ۲۵ دانشجو مصاحبه انجام شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای نظریه داده بنیاد در سه مرحله؛ کدگذاری باز، محوری و انتخابی (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۰) بهره گرفته شد. بدین ترتیب؛ پس از پیاده‌سازی و مکتوب کردن محتوای مصاحبه‌ها، در مرحله کدگذاری باز؛ داده‌ها، طبقه‌ها و کدگذاری‌ها مورد مقایسه مداوم قرار گرفت. در مرحله کدگذاری محوری؛ ابتدا کدها و دسته‌های اولیه حاصل از کدگذاری باز را با موارد مشابه ادغام و سپس ارتباط بین خرده طبقه‌ها مشخص شد. در نهایت در مرحله کدگذاری انتخابی؛ طبقاتی با مفاهیم جدید در قالب طبقه انتخابی تشکیل شد. در فرایند کدگذاری تعداد ۲۵۳ خرده‌مقوله (کدگذاری باز) و ۳۹ مقوله فرعی (کد محوری) و ۶ مقوله اصلی (کد انتخابی) شناسایی شد. برای اعتباربخشی یافته‌های پژوهش، از دو روش بررسی توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش و بررسی توسط همکاران استفاده شد. بدین ترتیب، در روش بررسی توسط مشارکت‌کنندگان؛ مصاحبه‌کننده پس از اتمام هر مصاحبه، برداشت کلی خود را از صحبت‌های مصاحبه‌شونده بیان نمود تا تأیید یا اصلاح مصاحبه‌شونده را دریافت و از درستی مطالب بیان‌شده اطمینان حاصل کند. در روش بررسی توسط همکاران نیز، پژوهشگران پس از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، یافته‌ها را در اختیار دو نفر از همکاران باتجربه در زمینه تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی قرار دادند، بدین ترتیب نظرات تخصصی همکاران متخصص دریافت و یافته‌های حاصل تأیید شد.

شکل ۱: مراحل تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش

سؤال اول پژوهش؛ دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس کدام‌اند؟

بر اساس یافته‌های مستخرج از مصاحبه‌ها، عوامل مربوط به سکوت دانشجویان در قالب سه عامل؛ مربوط استاد، دانشجو و سازمانی طبقه‌بندی شدند (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱: عوامل سکوت دانشجویان در کلاس درس

شماره شرکت‌کنندگان	مقوله فرعی نمونه نقل قول شرکت‌کنندگان	مقوله اصلی	پدیده محوری
۱۱ م	«شور، هیجان و احساس مدرس تأثیر بسزایی بر دانشجو دارد»	عدم هیجان و انگیزه استاد	دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس
۴ م	«استاد با رفتار و صحبت‌هایش باعث می‌شود که کلاس کسالت‌آور نباشد»	بدخلقی	
۳ م	«تسلط بر شیوه‌های نوین آموزشی، داشتن روش‌های آموزشی فعالانه و بحث گروهی بسیار مؤثر است»	نداشتن دانش و اطلاعات به‌روز (زمینه اطلاعاتی)	
۱۵ م	«نرم‌افزارهای مختلف و ابزارهای نوین آموزشی، نتایج متفاوتی در بر خواهد داشت اگر فقط یک ویدیو پخش شود و فرد را به چالش نکشد، قطعاً فرد سکوت خواهد کرد.»	استفاده از فناوری آموزشی	

شماره شرکت‌کنندگان	نمونه نقل قول شرکت‌کنندگان	مقوله فرعی	مقوله اصلی	پدیده محوری
م ۱۴	«صاحب سخن می‌تواند دانشجویان را سر ذوق بیاورد. استاد خودش چقدر علاقه‌مند است؟»	نداشتن علاقه به تدریس		
م ۲۲	«دانشجویانی که از رشته تحصیلی خود رضایت ندارند، انگیزه، رغبت و تمایلی برای مطالعه عمیق و شناخت عمیق و بررسی عمیق کارکردها، ایده‌ها و نظریه‌ها نخواهند داشت»	نداشتن علاقه به رشته تحصیلی		
م ۲۴	«دانشجویی که در زمینه درسی دارای بینش قبلی است، ممکن است با شنیدن مطالب جدید کنجکاو شده و سؤالاتی بپرسد»	نبود دانش و زمینه اطلاعاتی		
م ۲۳	«نبودن اعتمادبه‌نفس در دانشجویان که ریشه در دوران کودکی فرد دارد، جملاتی مانند تو مطلوب نیستی و ... و ادامه این روند در کلاس درس از سوی فرد یاد دهنده؛ جملاتی مانند درس تو خوب نیست در بروز سکوت بسیار مؤثر است»	نداشتن اعتمادبه‌نفس		
م ۷	«اولین اصل در واکنش یا عدم واکنش فرد به شخصیت او مربوط می‌شود. اگر تمام عوامل مهیا باشد ولی فرد از نظر شخصیتی مثلاً درون‌گرا یا منزوی باشد، در واکنش‌ها تأثیرگذار است»	گوشه‌گیری و انزواطلبی		
م ۲۳	«زمانی که محیط آموزشی بستر خوبی ندارد، مثلاً بنشیننی روی صندلی، تکون نخوری، با بغل دستی حرف زنی، انتظار خوبی از این فرد نباید داشت و قطعاً این فرد از تفکر عمیق و تحلیلی برخوردار نخواهد شد»	عدم تفکر انتقادی		
م ۲۵	«دانشجو ترس از صحبت کردن دارد و مجبور است آنچه را که باب میل استاد است انجام دهد در غیر این صورت اخراج می‌شود»	ترس از اشتباه گفتن		

شماره شرکت‌کنندگان	نمونه نقل قول شرکت‌کنندگان	مقوله فرعی	مقوله اصلی	پدیده محوری
۱۴ م	«در مورد دانشجویان دکتری مسائلی مانند دغدغه مالی، متأهل بودن و داشتن فرزند، نبود حمایت دانشگاه و شاغل بودن دانشجویان برای فرد استرس ایجاد می‌کند. دانشجویان دوره کارشناسی در کلاس‌های صبح زود خواب‌آلود هستند و آمادگی فکری ندارند»	استرس و خستگی		
۵ م	«دانشجویانی که نسبت به کلاس، درس و مباحث تعهد و علاقه دارند بیشتر سعی می‌کنند که در مباحث شرکت کنند. آنها معمولاً منضبط‌تر، دقیق‌تر و آموزش‌پذیرترند و شرکت در بحث حس همکاری و تعهد آنها را تقویت می‌کند»	نداشتن تعهد و مسئولیت‌پذیری دانشجوی نسبت به کلاس		
۲۳ م	«به نفر که خیلی صحبت می‌کرد در کلاس بهش می‌گفتن زیاد صحبت نکن ما کار داریم و از قبل هماهنگ می‌کردن»	ترس از تذکر همکلاسی (ملاحظه افراد)		
۲۲ م	«دانشجو اگر درباره کلاس درس، نحوه تدریس، ماهیت و کیفیت منابع انتقاد یا نظری دهد و اگر ببیند نتیجه مطلوبی ندارد، سکوت می‌کند، نسبت به نوع جنسیت متفاوت خواهد بود»	احساس سودمند نبودن نظرات		
۲۳ م	«این قوانین از سمت کنترل‌کننده دارویی است برای درد موقت و عده‌ای گمان می‌کنند همیشه از این دارو میشه استفاده کرد و در نتیجه افراد در سیستم غیبت می‌کنند و حرف نمی‌زنند»	وجود قوانین و مقررات سفت‌وسخت		
۱۴ م	«وجود فاصله قدرت و روابط قدرت از بالا به پایین است»	تمرکز محوری		
۵ م	«جو کلاس به‌گونه‌ای است که گروه‌های دوستی کمتر شکل می‌گیرد. باید نظرات دانشجو را به‌عنوان شیوه تفکر متفاوت شنید و پذیرفت»	حمایت نکردن از مشارکت جمعی	۹ ر ت ب ی ر ا	
۲۲ م	«سبک رهبری وظیفه‌مدار از هرگونه ارتباطات دوستانه اجتناب می‌کند»	متکلم وحده بودن		
۱۰ م	«اهمیت ندادن به نظرات دانشجویان باعث نارضایتی و افت همکاری می‌شود»	عدم حمایت از گفت‌وگوهای مطرح‌شده و تعارض حاصل از بحث		

شماره شرکت‌کنندگان	نمونه نقل قول شرکت‌کنندگان	مقوله فرعی	مقوله اصلی	پدیده محوری
۱۴ م	«یک محیط تعاملی وجود ندارد و این باعث عدم بروز خلاقیت می‌شود»	نبودن خلاقیت و نوآوری		
۱۲ م	«نمونه‌ای در کلاس داشتیم که استاد نسبت به پیامک موبایل، عکس العمل نشان می‌داده و فرد را از کلاس بیرون می‌انداخت»	مدیریت کلاس و اختصاص وقت		

سؤال دوم پژوهش؛ پیامدهای ناشی از سکوت دانشجویان در کلاس درس کدام‌اند؟

بر اساس یافته‌های مستخرج از مصاحبه‌ها، پیامدهای مربوط به سکوت دانشجویان در قالب سه پیامد شامل: پیامدهای مربوط به استاد، دانشجو و سازمانی طبقه‌بندی شدند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس درس

شماره شرکت‌کنندگان	نقل قول شرکت‌کنندگان	مضامین	مؤلفه‌های اصلی	پدیده محوری
۲ م	«سکوت بر استاد هم مؤثر است و کلاس برای استاد نیز خسته‌کننده می‌شود»	کاهش انگیزه تدریس		
۲۴ م	«هنگامی که به هر دلیلی دانشجو ساکت است و در مورد بعضی افراد این امر دائمی است، دانشجو مورد اهانت از سوی استاد قرار می‌گیرد. ضرر سکوت اول به دانشجو و بعد به استاد برمی‌گردد»	بداخلاقی و برخورد ناصحیح با دانشجو	پیامدهای مربوط به استاد	
۹ م	«سکوت حتی باعث کمتر شدن مشارکت استاد و دانشجو می‌شود»	عدم تعامل با دانشجو		
۱۲ م	«سکوت باعث می‌شود که آموزش دچار مشکل شود»	بی‌انگیزی در به‌کارگیری فناوری آموزشی در تدریس		
۱۵ م	«سکوت باعث می‌شود که دانشجو احساس تعلق به درس پیدا نکند و در نتیجه تلاش کم شود»	دل‌زدگی نسبت به رشته تحصیلی		
۱۰ م	«زمانی که کلاس ساکت باشد، کاهش بهبود عملکرد و کیفیت پایین را خواهیم داشت»	عدم یادگیری	پیامدهای مربوط به دانشجو	
۱۲ م	«دانشجو احساس می‌کند مفید نیست و نسبت به همه چیز بی‌تفاوت می‌شود»	احساس سودمند نبودن در دانشجو		
۲ م	«سؤالاتم بدون پاسخ می‌مونه، سؤالات تو ذهنم می‌مونه و بهره کافی از کلاس نمی‌برم»	عدم موفقیت در ارزیابی‌های کلاسی		

شماره شرکت کنندگان	نقل قول شرکت کنندگان	مضامین	مؤلفه‌های اصلی	پدیده محوری
۱۴ م	«یادگیری یک‌طرفه می‌شود و دانشجو فقط جزوه مطالعه می‌کند و این قطعاً کاربرد ندارد»	عدم پرورش تفکر انتقادی دانشجو		
۹ م	«نداشتن احساسات مثبت، نارضایتی، خستگی، بی‌انگیزگی و کاهش اعتمادبه‌نفس از پیامدهای بارز این سکوت است»	عدم پرورش ویژگی‌های شخصیتی (اعتمادبه‌نفس و ...)		
۱۳ م	«باعث می‌شود که فرد از عملکرد فعلی خودشان رضایت نداشته باشند و در نتیجه تلاشی برای بهبود مداوم خودشان انجام ندهند»	عدم رضایت شغلی		
۱۶ م	«سکوت دانشجو منجر به استرس در آینده شغلی می‌شود و در شیوه برخورد با مسائل که نیازمند یک تخصص است دچار مشکل می‌شود»	استرس شغلی		
۱۹ م	«سکوت، تمایل نداشتن به همکاری با همکاران را در پی خواهد داشت» «عدم توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و فقط پرورش افرادی که یک سری موارد به آنها دیکته شده است و تحویل دادن امور بدون کاربرد آنچه یاد گرفته شده است»	بروز رفتارهای ضد سازمان		
۲۲ م	«زمانی که این فرد وارد جامعه می‌شود، مشارکت فعال در جامعه را هم ندارد» «بی‌تفاوتی نسبت به خلاقیت و نوآوری سازمانی و بی‌تفاوتی نسبت به اهداف مشکلات سازمان»	شناسایی نادرست اشتباهات و ارائه راهکار		
۲۱ م	«زمانی که این فرد وارد جامعه می‌شود، مشارکت فعال در جامعه را هم ندارد» «بی‌تفاوتی نسبت به خلاقیت و نوآوری سازمانی و بی‌تفاوتی نسبت به اهداف مشکلات سازمان»	تصمیم‌گیری نادرست		
۸ م	«سازمان برای ارتقا و بقای خود نیاز به توانمندسازی افراد خود دارد و این امر با آموزش و آگاهی‌بخشی و مشارکت محقق می‌شود»	کاهش خلاقیت و نوآوری		
۲۰ م	«سازمان برای ارتقا و بقای خود نیاز به توانمندسازی افراد خود دارد و این امر با آموزش و آگاهی‌بخشی و مشارکت محقق می‌شود»	شکل‌گیری فرهنگ غلط سازمانی		

شکل ۲: نقشه مفهومی مستخرج از دلایل و پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس درس

بحث و نتیجه گیری

با اینکه به استناد ونگ و موسکال (۲۰۱۹)، تعامل و مشارکت متقابل دانشجویان نقش بسزایی در یادگیری و شکل گیری هویت آنها دارد؛ اما یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر آن است که دانشجویان در کلاس درس سکوت را به مشارکت و تعاملات کلاسی ترجیح می دهند. تحلیل دیدگاه شرکت کنندگان در پژوهش نشان داد که دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس را می توان در سه عامل مربوط به استاد، دانشجو و سازمان (دانشگاه) و پیامدهای آن را در سه دسته پیامد مربوط به استاد، دانشجو و سازمان (دانشگاه) دسته بندی کرد.

نخستین عامل از دلایل سکوت دانشجویان در کلاس، به استاد درس مربوط می شود. این عامل به بدخلقی استاد، نداشتن علاقه به تدریس، نداشتن هیجان و انگیزه استاد، استفاده نکردن از فناوری آموزشی و نداشتن دانش و اطلاعات به روز اشاره دارد. درحالی که فرامرز قراملکی، برخوردار و موحدی (۱۳۹۵) بر گفتار شفقت آمیز و رفتار مهربانانه به دور از پرخاشگری و درشت گویی مدرس در کلاس درس تأکید می نماید و تأثیر حسن خلق را در تعامل فراگیران و اثربخشی فرایند یاددهی و یادگیری مهم برشمرده اند. بدخلقی می تواند باعث بروز مکانیزم های دفاعی منفی از جمله سکوت در فراگیران شود. به طوری که در پژوهش حاضر، بدخلقی استاد به عنوان یکی از دلایل سکوت دانشجویان در کلاس مطرح شده است. ترس از مواجهه غیر اخلاقی استاد باعث می شود دانشجویان سکوت کنند و کمتر در بحث های کلاسی شرکت نمایند؛ چراکه

ممکن است استاد در برابر پاسخ‌های اشتباه دانشجویان رفتارهای به دور از سعه صدر و ادب داشته باشد. به عبارت دیگر، تجارب دانشجویان از برخوردهای به دور از اخلاق و همراه با عصبانیت استاد در برابر دیگر دانشجویان، منجر به سکوت آنها شده است. با اینکه تونی و یوسفی (۱۳۹۲) بر تأثیر شیوه تدریس بر پویایی کلاس تأکید نموده و اذعان داشتند که شیوه‌های تدریس مشارکتی باعث شرکت فعال فراگیران در مباحث کلاسی می‌شود و به دانشجویان فرصت می‌دهد نظرات و تجربیات خود را با دیگران در میان بگذارند و از سکوت آنها جلوگیری به عمل می‌آورد؛ اما بی‌علاقگی استاد به حرفه معلمی، تدریس و بی‌انگیزگی در وی، از یک سو باعث می‌شود که او به دنبال کسب دانش روز و اطلاعات جدید در حوزه تخصصی خود نباشد؛ در نتیجه تدریس جذاب و فعالی در کلاس ارائه ندهد. از سوی دیگر، بی‌انگیزگی و بی‌علاقگی به حرفه تدریس، منجر به ناآگاهی استاد نسبت به ابزار و شیوه‌های نوین آموزشی می‌شود؛ که این مسئله، یکنواختی کلاس درس، کسالت و دل‌زدگی دانشجویان و در نهایت سکوت آنها را در بر خواهد داشت. در چنین حالتی، نمی‌توان کلاسی فعال با تعامل دوسویه را انتظار داشت و صرفاً برگزاری کلاس و شرکت دانشجویان در کلاس درس، برای رفع تکلیف خواهد بود. در این راستا پژوهش شان (۲۰۲۰) نیز بیانگر آن است که به‌کارگیری شیوه سنتی تدریس به دور از خلاقیت و نوآوری خسته‌کننده و کسالت‌آور است و وقتی را برای بحث و گفت‌وگو در کلاس باقی نمی‌گذارد؛ بنابراین منجر به سکوت فراگیران در کلاس درس می‌شود.

دومین عامل از دلایل سکوت دانشجویان در کلاس، به خود دانشجویان مربوط می‌شود. این عامل به استرس و خستگی، نداشتن اعتماد به نفس، ترس از اشتباه گفتن، نداشتن دانش و زمینه اطلاعاتی، نداشتن علاقه به رشته تحصیلی، گوشه‌گیری و انزواطلبی، داشتن تفکر انتقادی، احساس سودمند نبودن نظرات، ترس از تذکر همکلاسی و نداشتن تعهد و مسئولیت‌پذیری دانشجو نسبت به کلاس اشاره دارد. بر اساس اظهارات شرکت‌کنندگان پژوهش، برخی ویژگی‌های فردی مثل نداشتن اعتماد به نفس، کم‌رو و خجالتی بودن مانع از مشارکت در بحث‌های کلاسی می‌شود. در این راستا عباسی و همکاران (۱۳۹۹) نیز بر این باورند ویژگی‌های فردی و شخصیتی نقش زیادی در سکوت فراگیران در کلاس درس دارد و کم‌رویی را یک بیماری اجتماعی معرفی می‌کنند که افراد خجالتی قادر به ارتباط مؤثر نیستند و تمایلی به شرکت در بحث‌های کلاسی را ندارند. همچنین، ترس از اشتباه بودن صحبت‌ها و سودمند نبودن آن، ارزیابی منفی از سوی دوستان و استاد و سرزنش آنها، دلیل دیگری است که دانشجویان سکوت را به مشارکت و تعامل در کلاس درس ترجیح می‌دهند. در این راستا نتایج پژوهش شفیق، گل و رسد^۱ (۲۰۱۷) مؤید آن است، ترس از ارزیابی منفی توسط دیگران، منجر به احساس منفی در

فرد و در نتیجه عملکرد ضعیف آنها می‌شود. این در حالی است که فضای کلاس باید به گونه‌ای باشد که دانشجویان احساس اطمینان و آرامشی داشته باشند، مبنی بر اینکه اگر صحبت‌های آنها غلط هم باشد، شنیده می‌شود و آنها به سمت پاسخ و صحبت صحیح سوق داده خواهند شد و هیچ منع و سرکوبی از طرف استاد و دیگر دوستان وجود ندارد. در واقع، حمایت‌های استاد در کلاس درس، می‌تواند به خلق یک کلاس درس پویا و فعال کمک کند (خرم‌آبادی و طاطایی، ۱۳۹۴). گفتنی است، با توجه به نتایج و تأثیر عوامل یادشده در سکوت فراگیران در کلاس درس، توجه به دلایل سکوت ناشی از ویژگی‌های فردی و شخصیتی از اهمیت زیادی برخوردار است.

از سوی دیگر، نداشتن مهارت تجزیه و تحلیل مباحث درسی مطرح شده در کلاس، دانش و اطلاعات سطحی و نه‌چندان عمیق و به‌روز در زمینه مورد بحث باعث می‌شود دانشجویان حرفی برای گفتن نداشته باشند و سکوت کنند. چنانچه به استناد (آریپین و اوام، ۲۰۱۹؛ سو و گو، ۲۰۱۳) نیز، یکی از دلایل مهم سکوت دانشجویان در کلاس، کم‌دانشی و ناآگاهی دانشجویان و نداشتن مهارت‌های لازم است که مانع از مشارکت آنها در مباحث کلاسی می‌شود. نکته تأمل-برانگیز اینکه اگرچه مشارکت و فعالیت کلاسی جزو وظایف دانشجویان محسوب می‌شود، اما نتایج مؤید آن است که یکی دیگر از دلایل سکوت دانشجویان، نداشتن مسئولیت‌پذیری و تعهد آنها نسبت به کلاس درس ذکر شده است. شاید بتوان دلایلی از جمله مشکلات شخصی و خانوادگی، بیماری‌های جسمی و روحی، خستگی ناشی از اشتغال و یا وضعیت تأهل دانشجویان را به‌عنوان دلایلی مبنی بر حضور صرف دانشجویان در کلاس درس جهت رفع تکلیف، نداشتن مشارکت فعال و در نهایت سکوت آنها در کلاس قلمداد کرد. به‌عبارت دیگر، مشغله‌های غیردرسی دانشجویان باعث شده تعهد کمتری نسبت به کلاس درس و مشارکت فعال در مباحث کلاسی داشته باشند. با توجه به اینکه بهنام‌فر و ضامنی (۱۳۹۴) معتقدند دانش در یک زمینه خاص یا کل دانش فرد در زمینه‌های تخصصی بیانگر ساخت شناختی است. غنای آن نیز به فراگیر در مشارکت بیشتر در کلاس درس کمک خواهد کرد. همچنین غنای اطلاعات و دانش فرد، زمینه‌ساز افزایش اعتماد به نفس فراگیر و آمادگی بیشتر برای مشارکت در فرایند آموزش و بحث‌های کلاسی باشد. از این رو شرکت در بحث کلاسی مستلزم مطالعات گسترده درباره مباحث درسی و برخورداری از اطلاعات و دانش به‌روز است؛ بنابراین، نداشتن دانش و اطلاعات تخصصی و به‌روز در رشته تحصیلی را می‌توان به‌عنوان یکی دیگر از دلایل سکوت دانشجویان در کلاس ذکر کرد. شاید بتوان نداشتن علاقه به رشته تحصیلی را به‌عنوان یکی از دلایل بی-انگیزی برای کسب اطلاعات و دانش دانشجویان در آن زمینه ذکر کرد؛ چراکه وقتی علاقه‌ای

به رشته تحصیلی وجود نداشته باشد، تلاشی در راستای کسب یادگیری و اطلاعات بیشتر نیز وجود نخواهد داشت. از سویی دیگر، مشغله‌های غیردرسی دانشجویان مانع صرف وقت آنها برای کسب اطلاعات بیشتر و یادگیری می‌شود. در نتیجه وقتی از اطلاعات چندانی بهره‌مند نباشند، سر کلاس صحبت نخواهند کرد و سکوت اختیار می‌کنند. با توجه به اینکه ژیان (۲۰۱۶)، جاورسکی و ساچداف (۱۹۹۸)، بهنام‌فر و همکاران (۱۳۹۴)، عربان، رومیان و سپهوند (۱۳۹۷)، عباسی و همکاران (۱۳۹۹)، در مطالعات خود به تأثیر عواملی از جمله ویژگی‌های فردی و شخصیتی، نداشتن اعتماد به نفس، رشته تحصیلی و عوامل دانشجویی و عوامل مربوط به استاد در سکوت دانشجویان اشاره داشته‌اند. می‌توان گفت نتایج پژوهش حاضر در بخش دلایل مربوط به دانشجو و استاد با نتایج پژوهش‌های یادشده همسو بوده است.

سومین عامل از دلایل سکوت دانشجویان در کلاس، به سازمان (دانشگاه) مربوط می‌شود. این عامل به نداشتن خلاقیت و نوآوری، متکلم وحده بودن، وجود قوانین و مقررات سخت، مدیریت کلاس و اختصاص وقت و حمایت نکردن از گفت‌وگوهای مطرح‌شده و تعارض حاصل از بحث اشاره دارد. برای نمونه می‌توان به عدم استقبال و حمایت دانشگاه به‌عنوان یک سازمان آموزشی از انجام فعالیت‌ها به صورت مشارکت جمعی اشاره کرد. وقتی روحیه مشارکتی در دیگر فعالیت‌ها و بخش‌های دانشگاه ساری و جاری نباشد، چگونه می‌توان مشارکت و تعامل دوسویه دانشجویان و استاد درس را انتظار داشت. روحیه مشارکتی و تعاملی باید در دانشگاه نهادینه شود و استاد و دانشجو ابتدا در بستر دانشگاه آن را فراگیرند، سپس از آنها انتظار یک کلاس پویا و فعال را داشت. همچنین، هنگامی که بحث‌های کلاسی به گفت‌وگوهای اثربخشی بینجامد و منجر به ارائه راهکاری برای حل مشکلی از دانشگاه شود، ولی اگر از سوی حمایت دانشگاه استقبال و حمایت نشوند، موجبات دلسردی و بی‌انگیزگی استاد و دانشجو را فراهم آورده و در چنین فضایی دانشجویان به‌عنوان ذی‌نفعان اصلی فرایند یاددهی-یادگیری، سکوت پیشه کرده و از هرگونه مشارکتی دوری خواهند کرد. به اذعان شرکت‌کنندگان در پژوهش، یکی دیگر از دلایل سازمانی سکوت دانشجویان، وجود قوانین و مقررات سفت و سخت و تمرکز محوری است. به استناد پژوهش میرکمالی، حیات و اسمی (۱۳۹۰)، حاکمیت ساختار متمرکز با قوانین و مقررات سفت و محکم در سازمان‌ها به‌ویژه سازمان‌های آموزشی، مانع مهمی برای بروز خلاقیت و به‌کارگیری شیوه‌های جدید است. بر این اساس، در چنین ساختاری، به‌کارگیری شیوه‌های خلاقانه تدریس، شیوه‌های غیرمرسوم و خارج از چهارچوب دانشگاه قلمداد می‌شود. برای نمونه، نظارت کلاسی استادان از سوی دانشگاه، گاهی باعث می‌شود از کلاس‌های درسی که بیشتر با مشارکت دانشجویان اداره می‌شود و استاد بیشتر نقش رهبری و هدایت کلاس را ایفا می‌نماید و کمتر متکلم وحده است- منفعل بودن استاد متصور شود. به همین دلیل، باورهای تلویحی همچون ترس استاد از بازخورد منفی نسبت به کلاس درسش، منجر به تک‌صدا شدن

استاد در کلاس و در نتیجه ندادن فرصت مشارکت دانشجویان در کلاس درس و سکوت آنها می‌شود. همچنین توقع دانشگاه مبنی بر اتمام سرفصل دروس در مدت‌زمان معین توسط استاد، باعث می‌شود استاد برای مدیریت کلاس و اتمام مباحث درسی و اتلاف نکردن وقت کلاس، کل مطالب را به صورت تک‌صدایی تدریس نماید و کمتر از مشارکت دانشجویان استفاده کند. در نتیجه شاهد مشارکت کمتر دانشجویان و یا در بیشتر اوقات شاهد سکوت آنها خواهیم بود. از سوی دیگر، شرکت‌کنندگان در پژوهش اظهار داشتند «چنانچه در حین بحث‌های کلاسی، تعارضی را شاهد هستیم که نیازمند مدیریت تعارض و حل آن از سوی دانشگاه است، با عدم حمایت دانشگاه مواجهیم». از این رو، عدم حمایت و استقبال دانشگاه باعث می‌شود که دانشجویان برای جلوگیری از تکرار تعارض کلاسی، سکوت را بر مشارکت در کلاس مقدم درس بدانند. در واقع، سکوت در کلاس درس، به‌عنوان راه‌حلی برای جلوگیری از بحث و ایجاد تعارض، از سوی دانشجویان اتخاذ می‌شود. از آنجا که مطالعات انجام‌شده درباره سکوت فراگیران، بیشتر روی دلایل مربوط ویژگی‌های فردی فراگیران و استاد متمرکز بوده‌اند و پژوهشی در خصوص دلایل سازمانی سکوت دانشجویان در کلاس درس یافت نشد؛ بنابراین، بخش مربوط به دلایل سازمانی سکوت دانشجویان در کلاس درس را می‌توان به‌عنوان بخش نوآورانه پژوهش حاضر قلمداد کرد. بر اساس آنچه درباره دلایل سکوت دانشجویان در کلاس درس گفته شد، به‌روشنی می‌توان دریافت، نوع سکوت دانشجویان در کلاس درس از نوع سکوت منفی است نه مثبت؛ چراکه به اعتقاد (تینگ، ۲۰۰۹؛ هایوارد، ۲۰۱۲؛ ژویان، ۲۰۱۶)، سکوت منفی به حالتی گفته می‌شود که در آن دانشجویان هیچ علاقه، توجه و مشارکتی در فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس درس ندارند.

یافته‌های دیگر پژوهش حاضر مؤید آن است که سکوت منفی دانشجویان در کلاس درس، پیامدهایی نیز به همراه دارد. بر این اساس، پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس درس را می‌توان در سه دسته پیامدهای مربوط به دانشجو، استاد و سازمان (دانشگاه) برشمرد. اولین دسته از پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس، به استاد درس مربوط می‌شود. این پیامد به کاهش انگیزه تدریس، نداشتن تعامل با دانشجو، بداخلاقی و برخورد نادرست با دانشجو و بی‌انگیزگی در به‌کارگیری فناوری آموزشی در تدریس اشاره دارد. شرکت‌کنندگان در پژوهش اذعان داشتند که سکوت منفی دانشجویان در کلاس درس منجر به کاهش انگیزه استاد در تدریس، بی‌انگیزگی در استفاده از شیوه‌های تدریس نوین و استفاده نکردن از فناوری‌های آموزشی در تدریس خواهد شد. همچنین، بداخلاقی استاد و برخورد نادرست با دانشجویان، کاهش تعامل دوسویه دانشجو و استاد و عدم مشارکت فعال دانشجویان را در بردارد؛ به‌طوری‌که شرکت‌کننده شماره ۵ اظهار داشت «به دلیل برخورد نامناسب و بی‌احترامی استاد در مقابل پاسخ اشتباه دوستانم، ترجیح

می‌دهم در کلاس سکوت کنم». دومین دسته از پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس، به دانشجو مربوط می‌شود. این پیامد به عدم یادگیری، دلزدگی نسبت به رشته تحصیلی، احساس سودمند نبودن در دانشجو، عدم پرورش تفکر انتقادی در دانشجو، عدم موفقیت در ارزیابی‌های کلاسی و عدم پرورش ویژگی‌های شخصیتی اشاره دارد. چنانچه شرکت‌کننده شماره ۲۱ (در حال تحصیل در مقطع دکتری) اشاره داشت «دلیل اصلی نداشتن اعتمادبه‌نفس و عدم توانایی قدرت تجزیه و تحلیل مسائل در خود را به دوران تحصیل و شرکت نکردن در بحث‌های کلاسی، به دوری از صحبت کردن در کلاس درس و عدم پرورش این ویژگی‌ها مربوط می‌دانم». سومین دسته از پیامدهای سکوت دانشجویان در کلاس، به سازمان (دانشگاه) مربوط می‌شود. این پیامد به استرس شغلی، عدم رضایت شغلی، کاهش خلاقیت و نوآوری، عدم تصمیم‌گیری صحیح، بروز رفتارهای ضد سازمان، شکل‌گرایی فرهنگ غلط سازمانی و عدم شناسایی صحیح اشتباهات و ارائه راهکار اشاره دارد. به طوری که شرکت‌کننده شماره ۱۲ بیان داشت «سکوت منفی دانشجویان در کلاس درس و جای خالی سؤال و یادگیری مباحث درسی، منجر به استرس در آینده شغلی می‌شود و در شیوه رویارویی با مسائل که نیازمند یک تخصص است دچار مشکل می‌شود» همچنین «سکوت منفی دانشجویان، باعث پرورش نیافتن ویژگی‌های فردی آنها در آینده شغلی می‌شود؛ تاجایی که آنها تمایلی به همکاری و مشارکت با همکاران خود را نیز نخواهند داشت». اظهارات دانشجویان در پژوهش حاضر حاکی از آن است که سکوت منفی دانشجویان در کلاس درس نه تنها در وضعیت کنونی تحصیلی و اجتماعی آنها تأثیرگذار است، بلکه روی زندگی شخصی، شغلی آینده آنها نیز تأثیر ناگواری خواهد داشت؛ بنابراین، بر اساس یافته‌های حاصل از این پژوهش، سکوت منفی دانشجویان در کلاس درس نیازمند توجه بیشتر و کاربست راهکارهایی در راستای رفع آن است؛ چراکه در صورت بی‌توجهی به این مسئله، پیامدهای ناگواری متوجه استاد، دانشجو و به طور کلی جامعه خواهد بود.

گفتنی است، محدودیت‌ها بخش جدایی‌ناپذیر از هر پژوهش است و پژوهش حاضر نیز از این امر مستثنا نیست. با توجه به استفاده از ابزار مصاحبه، کدگذاری مصاحبه‌ها مستلزم دریافت پیام‌های آشکار و پنهان صحبت‌های شرکت‌کنندگان پژوهش است؛ ولی از آنجاکه در شیوه مصاحبه، درک کامل دیدگاه و افکار افراد امکان‌پذیر نیست، ممکن است پیام‌های پنهان واژه‌ها و عبارات به طور کامل توسط پژوهشگر درک و دریافت نشده باشد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه جامعه هدف فقط دانشجویان را در برمی‌گرفت، یافته‌ها، حاصل دیدگاه دانشجویان بوده است و شاید با بررسی دیدگاه استادان نیز، به مؤلفه‌های متفاوت و متعدد دیگری منتج گردد. همچنین، یافته‌ها به بررسی دیدگاه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران محدود شده است و چه بسا، بررسی دیدگاه دانشجویان در سطح کشور نتایج متفاوتی را رقم بزند. بنابراین، در تعمیم یافته‌ها باید جانب احتیاط را رعایت نمود.

در پایان بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر در راستای رفع و کاهش سکوت منفی دانشجویان و افزایش مشارکت دانشجویان در کلاس درس، شرکت در کلاس‌های آموزشی مناسب مبنی بر یادگیری رفتارهای اجتماعی، فن بیان و مهارت‌های ارتباط کلامی و تفکر انتقادی برای تجزیه و تحلیل مباحث درسی توصیه می‌شود. همچنین با مراجعه به مراکز مشاوره، ویژگی‌های فردی از جمله خجالتی بودن و کم‌رویی و انزواطلبی درمان و مهارت‌های ارتباط بین فردی و اجتماعی تقویت شود. به‌کارگیری شیوه‌های تدریس نوین و جذاب از جمله روش تدریس مشارکتی و استفاده از فناوری آموزشی می‌تواند برای جلب مشارکت دانشجویان در کلاس درس مؤثر واقع شود. در نهایت به نظر می‌رسد که حرکت به سمت ساختار نرم و انعطاف‌پذیر، اعطای اختیار عمل و آزادی آکادمیک در مدیریت کلاس و اعتماد سازمانی به استادان، پویایی محیط آموزشی از جمله کلاس درس را در بر خواهد داشت.

فهرست منابع

- Aripin, J., & Umam, A. (2019). Dealing with Students Reticent in Speaking Activity in ESL Classroom. *English Journal*, 13(1): 1-8.
- Araban, Sh., Romain, S. & Sepahvand, E. (2018). Identifying Classroom Silence in Primary School Students in Khorramabad: A Phenomenological Approach. *Journal of New Strategies Teacher Education*, 4(6): 19-24. (Text in Persian)
- Abbasi M, Maleki M, Romanian S, Aalipour K. (2020). Investigate the effect of social skills training on reducing classroom silence, fear of negative evaluation and shyness of female students. *Education Strategy Medical Science*, 13 (4): 306-315. (Text in Persian)
- Behnamfar, R. & Zamani, F. (2016). The effect of cognitive structure on class silence. *The Journal of Medical Education and Development*, 10 (4): 286-293. (Text in Persian)
- Behnamfar R, Zamani F, Enayati T. (2015). Effect of Dissatisfaction with Academic Field on Class Silence Behavior. *Education Strategy Medical Science*, 8 (3): 145-149. (Text in Persian)
- Blimes, J. (1997). Being interrupted. *Language in Society*, 26(4), 507-531.
- Faramarz Gharamaleki, A., Barkhordari, Z., & Movahedi, F. (2016). *Professional ethics in school*, Tehran; Shahid Mahdavi Educational and Cultural Charity, 2 ed. (Text in Persian)
- Hayward, K. (2012). Negative Silence: The unspoken future of Northern Ireland. *Nordic Irish Studies*, 11(2): 21-38.
- Jaworski, A. & Sachdev, I. (1998). Beliefs about Silence in the Classroom. *Language and Education*, 12(4): 273-292.
- Khoramabadi, Y., & Tataie, T. (2015). The effect of dynamic classroom with teacher support in improving learning motivation in students, *National Conference on Applied Research in Educational Sciences and Psychology and Social Injuries in Iran*. (Text in Persian)

- Mirkamali, S. M., Hayat, A. A., & Esmi, K. (2012). The Relation of Organizational Creativity in organic and mechanic structure in the schools: case study high Scool, *Journal of Management and Planning in Educational Systems*, 4 (7): 28-49. (Text in Persian)
- Mahmoodi, F., Fathiazar, A. & Sfandyari, R. (2010). The Investigation of the Relationship between Active Participation of Students and Their Academic Achievement in the Process of Teaching. *Studies in Education and Psychology*, 10 (3): 65-78. (Text in Persian)
- Min, H. (2016). A Study on Silence Phenomenon in College English Classroom. *International Journal of Education and Research*, 4(6): 451-458.
- Pranasti, B.W. (2013). Student's Silence Experience on EFL Classroom: Factors and Solutions. Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Sarjana Pendidikan. Satya Wacana Christian University.
- Shan, CH. (2020). Classroom Silence in College English Class in China. *US-China Foreign Language*, 18(5), 141-150. doi:10.17265/1539-8080/2020.05.001
- Shafique, N., Gul, S., & Raseed, S. (2017). Perfectionism and perceived stress: The role of fear of negative evaluation. *International Journal of Mental Health*, 46(4), 312-326.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory rocedures and Techniques*, Sage.
- Soo, R.S. & Goh, H.S. (2013). Reticent Students in the English as a Second Language Classrooms. *Advances in Language and Literary Studies*, 4(2), 65-73.
- Takin, I. C. & Akgemci, T. (2018). The Impact of Fear of Negative Evaluation of Employees on Organizational Silence, 11 June 2018, *38th International Academic Conference*, Prague.
- Teng, M. H. (2009). Teacher factors in college English classroom. *Heilongjiang Researches on Higher Education*, (4): 146-148.
- Touni N. A, Yousefi R. (2014). Effect of lecture-based versus group discussion method on the satisfaction of pre-university students in two cities, *Journal of Medical Education and Development*. 8(4): 56-64. (Text in Persian)
- Van Tuyen, N. (2018). Factors That Affect Students' Reticence in Class. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 115 (1), 179-184
- White, C., & Smith, C. S. (1996). Voices of collegiate woman: Silence as a pattern of woman's participation in an undergraduate class. Georgia State University, ProQuest Dissertations Publishing, 9710255. <https://search.proquest.com/openview/a8cedbafcebcf6b262f8059b02a13b33/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Wang, Sh., & Moskal, M. (2019). What is wrong with Silence in Intercultural Classrooms? An Insight into International Students' Integration at a UK University. *Journal of Comparative and International Higher Education*, 11(1), 52-58.
- Zhouyuan, Y. (2016). The Analysis about the Factors of Silence in College English Classroom. *Studies in Literature and Language*, 12(5): 105-110.

